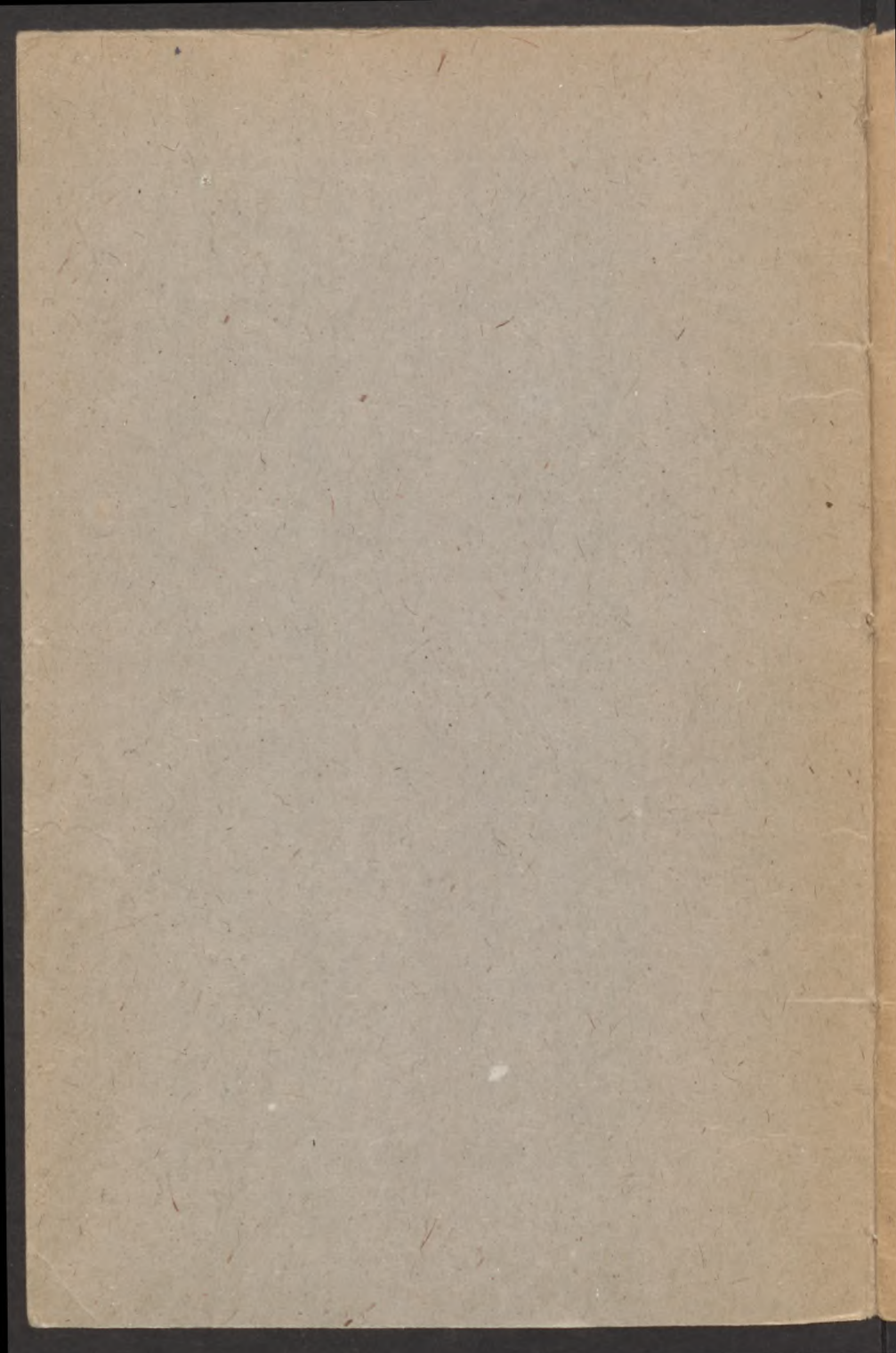

248.366

248366

π 88 D 137

GÁRDONYI ÉS A BUDDHIZMUS

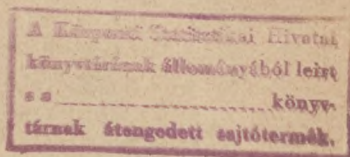
SZÉKFOGLALÓ

AZ EGRI GÁRDONYI-TÁRSASÁG DÍSZÜLÉSÉN

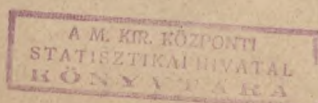
1925. ÉVI MÁRCIUS HÓ 22-ÉN FELOLVASTA

BILKEI FERENC

SZÉKESFEHÉRVÁRI ESPERES-PLEBÁNOS

SZÉKESFEHÉRVÁR
NYOMATOTT A VÖRÖSMARTY-NYOMDÁBAN

KIR. KÖZPONTI KÖNYVTÁR
 KÖNYVTÁR
 29-1582
 Hely-
 szám:
 Magyság:
 Sorszám:

Kp. Vörösmarty ny. k. fekvő.

KATALÓGUSBA FELVEVE.

1938

Nihil obstat. Dr. Emericus Potyondy, censor
 dioecesanus. — Nr. 1469/1926. Imprimatur. Alba-
 Regiae, die 16-a Sept. 1926. Ottokarus, episcopus.

248366

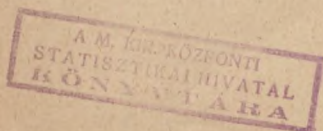
ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
 N. Növedéknapló
 1953 év 6252 SZ.

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nem tudom, láttak-e már Önök tejfelbe esett legyet, amint a tejszeles fazék szélére telepedve, roppant élvezettel nyalogatja magáról a lukullusi lakomát. A napsugár — amint a költők mondani szokták — ott vibrál, táncol, kacérkodik fölötte és tágranyilt szemekkel szemléli a szerencsés fekete legényt, amint a szárnyairól, de a mellényéről, sőt a csizmája sarkáról is kéjes gyönyörűséggel szopogatja a nemes nedűt, amelyről a legyek poétái — ha vannak — ódákat szoktak zümmögni.

M. t. H. és U.! Én is a tejfölbbe esett légy boldog gyönyörűségét érzem fickándozni a szívében, amikor a Gárdonyi-társaságnak nevezett tejszeles fazék szélén ülve, nyakig-fülig a dicsőségben uszván, érzem az önök szemeiből rám ragyogó napsugár vibrálását, amint csiklandozza a hiúságomat. Boldogan kérdezem magamtól: hát csakugyan én vagyok-e én, aki messze Fejérmegye rónaságáról a szélvésszel versenyt száguldó vicinálison Dobó városába robagva, a dicső multu város szellemi előkelőségeinek magas színe előtt méltónak találtattam arra a kivételes dicsőségre, hogy a mi nagy ideálunknak, Gárdonyi Gézának társasá-

gában helyet foglalhatok, sőt az ünnepi székre is beleülhetek.

És vajjon mit szól mindezekhez a mester: Gárdonyi Géza? Ha kikönyököl valamelyik kövérre hizott, fehérscipkés felhőre ott fenn a felsőbb régiókban s a pipájából jófajta túlvilági szűzdohány füstjét eregetve, csendesen, nagyokat gondolva, szelid kék szemeivel rám mosolyog, megvan-e elégedve a beválasztott új társasági taggal? Méltónak talál-e arra, hogy én is tovább fűzőgessen, kötögessen azt a koszorút, amely az ő tiszta, illatos, magyar rónán, magyar hegyoldalban termett virágaiból kötődik? Meg van-e elégedve velem most is, amikor mindent magasabbról, a fönségek otthonából szemlél; amikor látja a dolgok okait és messzemessze jövődöben elkövetkező folyományait? Jóbarátjának nevez-e most is, mint akkor, mikor először, egyetlenegyszer vele találkoztam? Megegyezünk-e a gondolatainkban úgy, mint akkor oly harmonikusan összeegyeztünk és igazat ad-e nekem azokban most, amikor akkor a világnézeteink különböztek egymástól?

Hogyan is volt?

Az én kedves nagynéném, özv. Hirsch Hugóné látogatására jöttem föl Egerbe s elhatároztam, hogy az én írói világom legkedvesebb tanítómesterénél, az én írói ideálomnál, Gárdonyi Gézánál is tisztelgek.

Valóságos haditervet eszeltem ki. Magammal hoztam az egyik könyvemet, amelyet legjobbnak tartottam s annak a révén akartam hozzája becsúszni: előbb elküldöm egy levél kíséretében s alázattal megkérem, hogy miután

mindketten egy réten kaszálunk — ő ugyan fényes kaszával, én pedig gyenge sarlóval, ha ugyan nem csak marokszedő vagyok, — hát engedje meg, hogy alázatos jobbágyi hódolattal magas színe elé járulhassak. Előbb azonban fölmentem a várba s ki akartam nézni a magam szemeivel, hogy Eger sok háza közül melyik lehet Gárdonyi tanyája? Hosszas szemlélődés után két házat választottam ki s elhatároztam, hogy akár tetszik Gárdonyinak, akár nem, de másikban nem is lakhatik, mint abban a levegős, virágos, fenyűfákkal beültetett tanyában. Lementem a várból és hamarosan rátaláltam a Gárdonyi-utcára. Egy kis utbaigazítás után megláttam azt is, melyik az a ház, ahol zöldre van a rácsos kapu festve.

A szívem úgy dobogott, miut egy halas tarisznya. Szinte még most is érzem. Mikor a kisleány az első hosszú szoknyát kapta — ezer bocsánat! hogy ifju hölgyek előtt ilyen régi, idejét mult, ósdi divatról ejtek szót — de hát tetszik tudni, én is régi ember vagyok — vagy mikor a kislányt az első bál első táncára felkérlik, nem érzett nagyobb izgalmat, mint csekélységem. Lassan, a tekintetemmel nyelve a Gárdonyi-utcát, szívdobogva lopakodtam az épület felé. Látszólagos közömbösséggel akartam kiókumlálni a terepviszonyokat. Mert hát, tetszik tudni, mikor az ember egy ilyen nagy urhoz megy, hát illik előbb még a kilincsjárást is kitapogatni.

Amint ott a ház előtt somfordálok, egyszerre egy fehérhaju, soványka termetű, bodor füstöt eregető uriembert látok a kertben sétálgatni.

— Szent Isten! hiszen ez Gárdonyi Géza! az én mesterem, az én ideálom! Méltóztassék elhinni, hogy abban a percben szerettem volna kámforrá válni és eltűnni a levegőben és valahonnan a Kisgalagonyás tetejéről nézegetni, hogy hová is akarok én holnap bekopogtatni.

Én ránéztem, ő rám nézett. Ő a kerítés felé jött, én meg feléje óvakodtam.

M. t. H. és U.! Sokfelé jártam én már életemben. Voltam a budai királyi palotában, a bécsi Burgban, a müncheni, a drezdai, a krisztániai, stockholmi, kopenhágai királyi palotákban, a spanyol király madridi, escoriali gyönyörű termeiben, a sevillai Alkazárban, a granadai Alhambrában, a gibraltári fellegvár mélyében, a marokkói szultán tangeri székházában, a washingtoni Fehér-házban; láttam Norvégiában az éjjéli napot, ragyogó napfény mellett a Montblancot, a Jungfraut; jártam a Niagara vizesése alatt; egy viharos tengeri betegség után elénekelttem a Nordcapon a Kossuth-nótát; beszéltem miniszterekkel, püspökökkel, érsekekkel; kezet csókoltam XIII. Leo pápának, az megveregette a bal arcomat és ujságírói mivoltomat érintve, azt mondta: *Necessarium est defendere religionem christianam* — azonban az én akkori összes benyomásaim nem értek fel azzal a megdöbbenéssel, amit Gárdonyi Géza felé közeledve éreztem. Pirultam, mint egy 16 éves bakfis, mikor az ideálja, a ficáncoló fehér paripán ülő lovag, a szerelmes hős, álmainak álma közeledik feléje.

— Süsd el magad reverver! Most már ugyanis minden mindegy. Voltam én már majdnem ka-

tona is. Elszántan lépkedtem feléje és messziről, hódolattal leemeltem a kalapomat és köszöntöttem. Csak úgy, a kerítésen keresztül bemutattam magamat.

— Ó! hiszen mi ismerjük már egymást — mondta a Mester. Tudniillik én elküldtem neki az Amerikáról irt könyvemet s ő igen kedves levélben megírta, hogy a könyvemet könnyes szemekkel olvasta végig.

— Tessék beljebb kerülni — invitált kedvesen. S mikor én szabadkoztam, hogy hátha zavarom a gondolataiban, ezt mondta:

— Hát igazán nem jött volna be invitálás nélkül?

— Bizony nem mertem volna zavarni.

— No lássa! a zsidógyerekek mennyire mások. Azok akárhányszor se szó, se beszéd, rám rontanak s a nyakamra ülnek.

Mit magyarázzam önöknek Gárdonyi szobáját. Hiszen jobban ismerik, mint én. Hiszen én is ismertem már akkor a leírásokból, úgy, hogy megnyugvással vettem tudomásul: csakugyan olyan, mint amilyennek elképzeltem.

Beszélgetésbe kezdtünk. Beszéltünk mindenről: irodalomról, utazásról, Fehérvárról, Gárdonyi gyermekkori ismerőseiről, akik közül én is ismertem egyet, sőt rokonságba is keveredtem vele. Beszéltünk Agádról, Gárdonyi születési helyéről.

A mester tele volt kérdésekkel s én egyszerre azon vettem magamat észre, hogy ez az ember minden iránt tud érdeklődni, ami az én életemben neki vagy másnak érdekes lehet. Szinte rádöbrentem arra, amit Gárdonyi írá-

saiban annyiszor megcsodáltam, hogy annyi aprólékos dologról tud beszélni. Ki tudja válogatni azt, ami nem unalmas és mindent el tud hagyni, ami nem érdekes, mert az ő tolla alatt minden érdekes tud lenni. Ez az ő írói varázsának egyik csodálatos titka. Tessék csak visszaemlékezni m. t. H. és U.! Hányszor olvasunk mi regényt, leírást, értekezést s néhány percmulva azt mondjuk: a dsinek tépjék ki ennek a tisztölt urnak a szakállát, hát véges-végig ilyen unalmas marad, mint amilyenek eddig mutatta magát? Hány lapot kell átfordítanom olvasatlanul, hogy valami olyasfélét találhassak az írásában, ami nemcsak őt érdekli, hanem engem, az olvasót is. Egyszerre azt vettem észre, hogy a mester előtt én is regényalak lettem. Kikérdezte a származásomat, a foglalkozásomat, az utazásaimat, hogy miből, hogyan tudtam három világrészben utazgatni? Mit láttam? Mi érdekelt?

Úgy nézett rám, mintha üvegből lettem volna s olvasna a lelkemből, mint a nyitott könyvből.

M. t. H. és U.! Nekem sokszor van alkalmam beszélgetni Magyarország egyik legszemesebb társalgójával, Prohászka Ottokárral, az én drága, nagy, hódolattal szeretett püspökatyámmal. Mikor úgy vele szemben ülök s egyik témát a másik után bogozgatjuk, amikor komoly, nagy problémák, kacagtató megjegyzések, az embereknek és dolgoknak fölényes meglátásai nyílnak föl a lelkem előtt, sokszor úgy érzem, mintha az a nagy ember nemcsak a szemeimbe mélyedne a tekintetével, hanem keresztül látna az agyvelőm sejtjein, a kalapáló

szívem kamráin, sőt — Uram bocsá'! — talán még a gyomromon is.

Ugyanezt éreztem Gárdonyi Gézával szemben is. Éreztem, hogy a nagy emberek lelke nem olyan, mint a közönséges embereké. Bűvös erő sugárzik a szemük tükréből, foszforeszkál a lelkük, világít a sötétben is, mint a szentjánosbogár, kutat, lát, fölfedez. A közönséges, kicsi dolgokból, amelyeket a köznapi ember tekintetre se méltat, ők élő, mozgó, magasra növő világot kombinálnak. Hiába vagyok én kicsi, a nagy ember fantáziája óriássá növeszt engem s hiába ágaskodom akár a háztetőig, hiába fujom föl magamat, ő kegyetlen akarattal összezugorít, hitvány semmiségnek lát engem, ha az ő költői igazságszolgáltatása úgy kívánja.

Ahányszor én Prohászka püspöktől kilépek, mindig nagyobbnak, vagy legalább boldogabbnak érzem magamat. Úgy vagyok, mint mikor napsütéses, virágos, illatos kertből, madárénektől, fülemülecsattogástól hangos ligetből térek szobám otthonába. Mosolygok, percekig, órákig hanyom-vetem azokat a gondolatokat, eszméket, amelyeknek sziporkái az én gyulékony lelkemet lángra lobbantották. Így éreztem magamat Gárdonyi Géza társasága után s érzem a hatását most, 3 esztendő után s ha végigszárnyal a képzeletem az életem 53 esztendéjén, odasorolom a legdrágább, legértékesebb kincseim közé.

***

Másfél óráig voltam nála és természetesen sor került az ő kedvenc témájára, a buddhizmusra is.

— Ismeri-e a buddhizmust? — kérdezte tőlem.

Megvallottam és nem tagadtam, hogy nem ismerem. Illetőleg tudok róla nagy általánosságban.

— Pedig ha ismerné, tudná, hogy milyen szép, mennyi megnyugvás, mennyi bölcsesség van benne. A szelid, mélysugaru szemei elmerengtek. Akkor már nem én voltam előtte, hanem az a csodálatos világ, a szenvedésektől, a földi élet ezer bajától való megszabadulás, szomjazása a békének, a pihenésnek, szemlélése a szépnek, az örök bölcseségnek.

— Az emberek sokat foglalkoznak vele, de sok rosszat is mondanak felőle, pedig ha tudnák! ha ismernék?!... Legyintett a kezével. Láttam, hogy én, ha jóindulatu ember vagyok is, a nagy ismeretlenség kapuja előtt állok, hiába magyaráz, nem értem. Olyan vagyok, mint a vaksi rövidlátó a szép tájkép előtt, mint a botfülü ember, akinek praefatiót kell énekelni.

Aztán később nekifeküdtem a buddhizmusnak és olvastam sok mindenfélét róla — s most nyugodtan mondom önöknek:

Én megértem Gárdonyit. A buddhizmus filozófiája bár téves, de nagyon érdekes elgondolás egy vergődő, törött szárnyu ember számára, akinek lelke legnagyobb boldogságát abban találja, hogy előrenéz. És mikor előrenéz, nem a sir fekete ürességét látja maga előtt, nem rothadó testet, nem a rajta rágódó férgeket, hanem egy új világot: a szenvedésektől való megszabadulást, a nyugalmat, a pihenést, a szelid, a lelket csókoló békét. Az ember csak azt sajnálja, hogy miért nem a kereszténységben keresik ezt. Hogyan is mondta Gárdonyi:

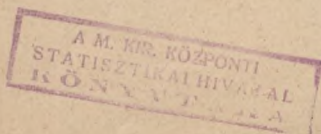

*Mikor a szónok a sirnál beszél s végül kiált:
Hát Isten veled!*

*Ne le, a sirba integessen nékem, fölfelé
nyujtson bucsuzó kezét.*

Ime itt is vagyunk már a buddhizmusnál.
Mit is mond Buddha, a nagy bölcselő?

Az ember élete folytonos vágyódás itt a földön. Folyton éhesek és örökké szomjasak vagyunk a mi lelki világunkban. A tudás vágya emészt bennünket. S mennél nagyobb a vágyunk, mennél többet tudunk, annál inkább érezzük, hogy keveset tudunk. A nyugalom a vágyaknak, a szenvedéseknek megszűnésében van, ha majd az ember minden epekedése elenyészik úgy, mint ahogyan az égő mécses olaja az utolsó lobbanásnál nyom nélkül elenyészik! Nem tudni azt, hogy mi a szenvedés: ez a tökéletes boldogság. Ez a végcél. Amíg azonban odáig érünk, nagy ut van előttünk. A test meghal, itt marad a földön, elporlad. Ne törődjünk az anyaggal. Az anyag kölönc. Örüljünk, hogy megszabadulunk tőle. A cél a jövő, a szellemi élet, a természetfölöttiség. A lélek a tisztító tűzben megszabadul minden gyarlóságtól, a gonosz gondolatoktól s átjut a szellemi világba, a Devalokába, a mi többé-kevésbé a mennyei boldogságnak felel meg. A boldogság azonban nem lesz örökkévaló, mert a léleknek még tisztábnak kell lennie. A boldogság hazájában csak addig marad, míg az erői addig fejlődnek, hogy újra testet ölthet és egy magasabbrendű testben újra élni fog a földön. Ennek a folytonos megújulásnak symboluma az indiai fűgefa, amely elveszti leveleit, egy időre

nyugalmi állapotba jut, pihen, de csak azért, hogy aztán újra éljen. Buddha arra tanítja hiveit, hogy ne töprengjenek a világ végessége fölött, a világ gonoszsága se ejtse őket kétségbe, hanem minden gondjuk a szent életre való törekvés legyen, amely a megkönnyebbülést, a békét, a pihenést jelenti.

A buddhizmusnak van tizparancsolatja. Nem is annyira parancs, mint inkább tilalom. Szólnak pedig imígyen: Ne ölj élő lényt. Ne légy házasságtörő. Ne lopj. Ne mulatozzál tiltott időben. Kerüld a világi mulatságokat. Ne igylál szeszest. Kerüld a pompát. Kerüld az illatszereket. Kerüld a puha ágyat. Ne ragaszkodjál a pénzhez. (fűt)

Mennél jobban megtartja valaki ezeket a parancsolatokat, annál közelebb jut a magasabb szellemi élethez. A tökéletes emberi élet a teljes megtartóztatás. Ezért olvasunk buddhistákról, akik fölállnak egy sziklára és ott állnak 20—30 esztendeig. Összeszorítják az ökleiket és nem nyújtják ki, úgy, hogy a körmeik belenőnek a husukba. Megnő a hajuk, a szakálluk, mint egy csodaemberé — és ők boldog megelégteliséssel várják a jutalmat, amely a jövőben rájuk vár. A buddhista a lemondásban, a szenvedésben nem kegyetlen sorsot lát, hanem megnyugvást keres. A szenvedést úgy nézi, mint egy általános emberi sorsot. Nem esik kétségbe miatta, — hiszen mások is szenvednek. A lemondás nem világfájdalom és nem kétségbeesés, hanem megismerése és megértése annak, hogy mindez a halállal együtt csak megváltás, annak az ára, hogy a lélek azután egy

jobb hazába jusson. Így a buddhizmus filozófiája mégis csak elhalás, apatheia s egy tompa világelviselés.

A buddhizmus egyik fő jellemvonása a bűnért való bűnhődés. Minden bűnért bűnhődni kell mindaddig, míg a bűnös az utolsó fillért is lefizette. Jóért jót, rosszért rosszat kapunk. A büntetés úgy követi az embert, mint a koca a lovat. Szóval: a kettő közt ok és okozati összefüggés van. Aki a rosszért még nem tett eleget, annak újra kell születnie, hogy eleget tudjon érte tenni. És addig kell újra születnie, míg végre teljesen eleget tett. Csak akkor juthat a Nirvánába, a végleges megszabadulásba, a feledésbe, a boldogság nyugodt, zavartalan szemléletébe. Ezért ábrázolják Buddhát egy ülő ember alakjában, aki maga alá szedi a lábait, a két kezét a térdeire helyezi és behunyt szemekkel, csendes, boldog mosolygással maga elé néz. Mögötte van már minden. A hiúságok hiúsága és minden hiúság. A szenvedések, a muló örömek, a lázas álmok, az elérhetlen vágyak, az örömek hiábavaló éhezése és szomjuhozása. Eljön, ami után egyedül érdemes vágyódni, amit a mi Vajda Jánosunk a Váli erdőben című költeményében így énekelt meg:

És egyebet mit se tenni,
Csak pihenni, csak pihenni.

Magában véve mindez egy érdekes, bár téves elgondolás s vannak emberek, kiket az ilyen elképzelt világ meg tud nyugtatni.

Gondoljunk csak Gárdonyira. Milyen volt az élete? Csupa küzdelem és sok-sok csalódás.

Egy nagy sziv, amely azért volt nagy, hogy sok fájdalomnak legyen benne helye. Az ifjúsága nem egyéb, mint küzdelem a szegénységgel. Tanítónak is azért ment el, mert ott hamarabb juthatott kenyérhez, amiből az édes apja nem tudott nagy karéjt szelni számukra. Vegyük ehhez azt, hogy Gárdonyi egyéniségéhez hozzátartozott a szeretet. Állandóan szerelmes volt. Minden faluban, városban volt egy vagy több ideálja, akit költői lelkének pazar gazdagságával fölékesíteni igyekezett. Akit keresett, aki után vágyódott s akivel az élet örömeit, gondjait megosztani kívánta.

— Pardon! egy epizód. Nemrégiben valami újságba cikket irtam Gárdonyiról. Egyszerre levelet kaptam a messze Tiszántúlról egy női ismerősömtől, a jó Marcsa nénitől, aki az önmagáról való szeretetteljes gondoskodásban magára szedett immár vagy 150 kilócskát s hármunknak elég volna körülérni. Áldott jó lélek. Állandóan mosolyog, mint egy Buddhaszobor. Hát a jó néni megvallá és nem tagadá, hogy Gárdonyi Géza beléje is szerelmes volt. Kurizált is neki. Nem éppen mostanában, mert a jó néni ezidőszerint az unokáit ringatja, hanem ezelőtt 40—50 esztendővel, amikor a nagy regényíró még kistanító volt és hozzája is irt rigmusokat. Szinte magam elé képzelem a jó nénit, amint a mutató ujját az ajkai csúcsára teszi és szemérmetes pirulással suttogja, hogy — biz' igen! Gárdonyi, a nagy költő belém is szerelmes volt

Térjünk azonban vissza a tárgyhoz. Gárdonyi vágyódott egy őt megértő, gyengéd, finom női

lélek után, aki az ő lelkének másik fele legyen. Bizalmasa, biztatója, szárnya a fölfelé törtetés útján. És ebben csalódott. Szörnyen csalódott. Se nem hivatásom, se nem céлом, hogy ezt itt részletezzem. Hiszen önök is ismerik. Gyermekei lettek és nem volt családi élete. Nem volt, aki a gyermeknevelés gondját vele méltóan megosztani tudta volna. Lehet-e egy ember életében nagyobb csalódás? Valóságos hajótöröttség. Érezni a vágyat, amelynek nincs csillapodása. Szenvedni s a szenvedést keresztté nem varázsolni; mi segítsen az ilyen életen más, ha nem a halál?!

Gárdonyi szomjasan itta a lelke számára kirajzolt gyönyörű álomvilágot. Elképzelte, hogy egy másik életben nagyot vétkezett a szeretet ellen s ezért most büntetése a szeretetlenség, a meg nem értés. Ezt a sorsot most türelemmel, alázatos megnyugvással kell elviselni. Jön egy másik világ, amikor minden türelemmel elviselt szenvedésért jutalmat kap cserébe.

Kár, hogy ezt s így gondolta el a keresztény kultúra világában, mert ugyan sokat kaphatott volna itt, amint keveset kapott ott!

Mert mi a buddhizmus? A buddhizmus nem vallás, hanem csak filozófia. Tudós embereknek elmélkedése a boldogságról. A buddhizmusban nincs Isten, aki elveket, igazságokat hirdetett, nem is állértük jót fölséges, isteni szóval és csodatevéssel. A buddhizmus tanításait emberek, a maguk felfogása szerint önmegtagadó bölcsek, csodaszámba menő emberitkaságok hirdették. Tehát emberek, testből és vérből való emberek, akiket az egyszerű, naiv, babonás hindu,

vagy mongol isteni tulajdonságokkal ruház fel, szentnek, új Buddhának tisztel, azonban a művelt, fölülemelkedő ember szemeiben nem egyéb mint csak ember. Ezzel Gárdonyi is tisztában volt és én nem tudnám elképzelni, hogy a Dalai Lámában ő Istent látott volna és nem emberi tulajdonságok és gyarlóságok közt börtönöző embert.

A buddhizmusban az istenség a világmindenség határán álló óriási szellem, ködszerű valami, alaktalan árnyék. Tehát nem személyes Isten, mint amilyennek mi keresztények az Istent ismerjük, aki végtelenül bölcs, végtelenül igazságos, hatalmas, aki minket teremtett és mindent fenntart, aki jutalmaz és büntet. A buddhizmustól az Isten távol van. Ők csak Buddhát látják, aki ember volt, aki bölcsesége folytán isteni tulajdonságokkal van felruházva, aki azonban újra meg újra születik, amikor mindig tökéletesebb lesz, míg végre eléri a tökéletesség legmagasabb fokát, utoljára *teljesen feloszlik és megsemmisül a Nirvánában*, mint ahogyan nem marad nyoma a mécesben elégett arany színű olajnak.

A buddhák újra születnek a Dalai Lámákban. Egy-egy, rendesen szegény családból származott fiúból lesznek, akikben a szerzetesek felfedezik az isteni tulajdonságokat, elviszik Lassába, ahol a szent palotában őrzik, isteni tisztelettel veszik körül, aztán ha nem jól viselik magukat, el is teszik láb alól.

Beszéljünk Buddha születéséről. 560-ban Kr. előtt jött a világra. Előkelő, roppant gazdag család ölében ringott bölcsője. Az emberek azóta

regényes, tündéri világot varázsoltak képzeletükben köréje, ahol a Kelet minden gyönyörűsége, lovagias hősiesség, kényelem, bőség, szemnek és szájnak ingere vette körül. Sorsa bizonyos tekintetben hasonlít a bölcs Salamonéhoz, akit szintén a zsidók szájaize szerint való paradicsom vett körül, de aki megunva 300 felesége szolgálatát, kimondotta a nagy és örök bölcseséget: Vanitatum vanitas et omnia vanitas. Hiuságok hiusága és minden hiuság.

Igy cselekedett Buddha is. Salamon belekopaszodott, ő azonban már 29 esztendőskorában érezte az undort a földi élet gyönyörűségeitől. Erre megjelent neki egy hajlott hátú öregember, egy halott a sirból és egy szerzetes, akik rámutattak a földi élet hiuságaira. Buddha szívébe fogadta a bölcs intelmeket és visszavonult. Hét éven át elmélkedésbe merült, hat éven át bűnbánatot tartott. Közben az istenség megengedte neki, hogy beláthasson az ismeretlen világok rejtelseibe, láthatta a múltat, a jelent és a jövőt. Kijelentette, hogy ő már ötödször született a világra s most azért jött a földre, hogy az emberiséget a csodás titkok bölcseségével megismertesse. Az ember folyton tudás után vágyódik, de a tudás semmit se ér. A nyugalom a megismerésben és a sziv nyugalomában van. Nyugalom: a szenvedésekről nem tudni és feloszlani a Nirvánában. Buddha a saját kijelentése szerint még huszonöttször fog születni a földre és csak akkor semmisülhet meg a Nirvánában.

Itt a másik bökkenő. A buddhizmusnak nemcsak személyes istene nincs, de hiányzik belőle

a lélek lényege, a lélek halhatatlansága, mert hiszen a lélek végső folyamatban a Nirvanába, a megsemmisülésbe jut. A lélek az erők összetétele, csak rend és annak kialakulása.

A buddhizmus nem ismeri a világnak az egy személyes Isten által való teremtetését. Inkább valami atomizmus-félét ismer el. Szerinte a levegő részecskéi szellé tömörültek. Ebből egy nagy felhő lett, a felhőből tenger, a tengerből egyszerre csak kiemelkedett a szárazföld. A nagy mindenségben igen sok világ van, amelyek csak úgy, mint a vándorló lelkek, új és új korszakokban ujultak meg és végül valamennyi meg fog semmisülni.

A buddhizmus passzív valami és nem aktív. Célja: tartózkodás a rossztól, nem okozni másnak fájdalmat. A buddhizmus emellett kórházakat épít, amelyekben embereket s méginkább állatokat ápolnak, hogy őket a szenvedésektől megszabadítsák. Azonban hiányzik belőle az a felebaráti szeretet, amely a kereszténységet világot átfogó vallássá, isteni vallássá tette. Nevel hősokeket, akik a szenvedéseket minden emberi képzeletet felülmúló erővel tudják elviselni, akik Benaresben odavetik magukat a szent elefánt lábai elé és boldogan veszik, hogy az otromba lábak alatt összetörnek a csontjaik — azonban hiányzik belőlük az irgalmas szamaritánus, aki az ellenséget is gyógyítja és minden áldozatot meghoz annak megmentésére. Hiányzik belőle a bűnbánó Magdolnának megbocsátó, a tékozló fiút keblére ölelő szeretet, a jó Pásztor, aki otthagyja a biztonságban levő 99 juhót és keresi az egyet, a századikat, az

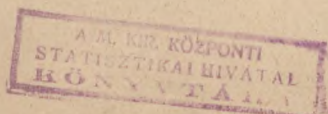
elvezettet. Hiányzanak az életüket feláldozó szerzetesek, akik egész életüket a belpoklosok ápolására fordítják, akik a gyermekeket tanítják. Hiányzanak a gyóntatószékben ülő papok, akik a lelkek szépítésére, kiművelésére törek-szenek.

A buddhizmusban az ember önmagát váltja meg. Önmaga választja ki az önlegyőzés, a lemondás módját, a szenvedés lassu öngyilkolását, azonban nem törekszik arra, hogy cselekedetei által, a mások szeretete által nagyot, Isten előtt kedveset hozzon létre.

Nincs személyes Isten, nincs egy feltétlen tekintély, aki az Isten igazságait hirdeti s aki után minden és mindenki igazodik. A vallás belevész az individualizmusba, az egyéni felfogásba. A Dalai Láma 5000 szerzetese úgy magyarázza az új testet öltött Buddha sokértelmű, homályos mondásait, ahogyan a maga legjobb tudása, avagy célja, ösztöne vezeti.

Ki ellenőrzi őket? Ki kéri tőlük számon tévedéseiket, hibás felfogásukat? Így aztán a buddhizmus a magyarázatoknak millió és millió ágazatában vész el. Beletéved a polytheizmusba, a sok istenhívésbe, a babonák, bálványimádás szövevényeibe. Jól mondják a buddhizmust illuzionizmusnak, az illúziók birodalmának.

A keresztény vallás megegyezik a buddhizmussal abban, hogy a lélek megnyugvását, az igazi békét nem itt a földön, hanem a másvilágon, egy boldogabb hazában várja. Ez a nagyszerű várakozás tulajdonképpen *általános emberi vonás*, mert hiszen a földi élet visszasságai közt lehetetlen tökéletes békességet találni.

Tehát minden ember: keresztény és nem keresztény egyaránt egy másik életben keresi a sok kérdés, a sok probléma megoldását, a tökéletes kielégülést: az örök békét.

Az egyik különbség a buddhizmus és kereszténység közt abban áll, hogy a buddhizmus a feledésben, a boldog pihenésben találja a végcélt, a kereszténység pedig a tökéletes szépség és jószág szemlélésében, az Istenben. Mi is megpihenni kívánunk, azonban az Istenségben, a legtökéletesebb Jószág és Szépség zavartalan élvezése lesz a mi megpihenésünk.

Abban megegyezik a kereszténység a buddhizmussal, hogy a boldogságot *ki kell érdemelnünk*. Szenvedünk érte, lemondunk érte, tisztulási folyamaton megyünk keresztül érte. Hogy ez a szenvedés, ez a megtisztulás milyen lesz és hogy hol fog elkövetkezni, illetőleg az örök Biró mily szenvedést és megtisztulást tart elegendőnek, ezt mi épp úgy nem tudjuk, mint ahogyan nem tudják a buddhisták.

A buddhizmus a lélek vándorlását, egy új testben való elhelyezkedést tanítja. Azt hiszi, hogy az örök pihenés kiérdemlése csak újabb és újabb testekben való szenvedés, vergődés, előretörés által történhetik. Mi azt hisszük, hogy elég *egy* földi élet és *egy* testben való szenvedés, a földi élet után való szenvedés és tisztulás után a többi szenvedés és elkövetkező tisztulás a lelki világban, a túlvilágon fog elkövetkezni. A mi keresztény vallásunk tagadja, hogy a földi életbe való visszaszállás, egy új testi szenvedés vár ránk. És nem tudjuk, hogy a buddhizmus *mivel bizonyítja* — mert hiszen

bizonyítéka nincs is arra vonatkozólag, hogy a lelkünk újra visszatér a földre. Mi nem tudjuk megérteni, hogy a lelkünk megtisztulása miért nem történhetnék a másik világon, a lelkek világában?

A spiritizmus különféle szférákat, lépcsőfokokat tétélez fel a másik világban a tisztulás folyamatában. Mi nem beszélünk ilyen fokokról. Csak azt hisszük és tanítjuk, hogy az érdemtelen lelkek sohasem látják az örök boldogságot. A többi lelkek vagy egészen tisztán mennek, *egyenesen* odaszállnak az Isten színe elé — vagy pedig *tisztítótüzön* keresztül jutnak a tökéletesség Istenéhez. Hogy ez a tűz, ez a tisztulás milyen lesz és mikor ér véget, azt nem tudjuk. Ez az Isten bírói ítéletétől függ. Egészen tiszta lelkek — a mi hitünk szerint — csak kevesen vannak. Csak a nagy szentek ilyenek. A nagy többség többet vagy kevesebbet szenved, vár és epekedik, amíg az Isten méltónak találja, hogy fölséges színe elé bocsássa. A mi jóságunk, jó cselekedeteink, szenvedéseinknek türelmes elviselése, mind azért van, hogy az Isten szemlélésétől el ne zárassunk és hogy minél előbb láthassuk az Isten örök szépségét és tökéletességét.

A buddhizmus szerint mi emberek — én, te, ő — éltünk már egy másik élő testben: emberi testben vagy állati testben. *Én nem tudok erről semmit.* Soh'se éreztem, hogy lett volna már más életem is. Azt se hallottam még, hogy te vagy ő tudnátok ilyesmiről. Azt se éreztem, hogy a lelkem ezután majd egy másik testbe fog átvándorolni. Ha a lélek-vándorlás

tisztulási, tökéletesedési folyamat, akkor ennek a tökéletesedésnek valamiképen öntudatosnak, öntudatból fakadónak kellene lenni.

És ha a lélek folyton tökéletesebb lesz itt a földön, akkor erről nekünk *tudnunk kellene*. Erről azonban sokat lehetne vitatkozni. Én azt gondolom, hogy a keresztények ezelőtt 1900–1700 esztendővel jobbak voltak, mint a mi mostani keresztényeink. A középkori kereszténységet — mondjuk a keresztes háborúk korát — szintén jobbnak tartom a későbbi keresztények életénél. Hol van tehát itt a jobbulás?

Nem látjuk, nem tudunk róla semmit. A buddhizmust tehát csak elgondolásnak tartom, amelyet azért hisznek el, mert egyeseknek tetszik. Ennyi erővel — ha úgy tetszik — azt is gondolhatjuk, hogy halálunk után a Mars-esiklagban fogunk egy különös életet élni: talán virágban, a virág illatában, talán napsugárban. Vagyis olyan alakban, amit senki *nem tud*, hanem csupán *elképzel*.

Azt hiszem ezek után, hogy ugyancsak nincs semmi oka annak, hogy miért szakítsunk Krisztus tanításával, aki csodákkal, a sirból való feltámadásával, s a katolikus tanítás 1900 esztendőös változatlan fennállásával erősítette meg a mi hitünket és a hozzá való állhatatos ragaszkodásunkat.

A buddhizmus *vélemény*, emberi elgondolás, világnézleti bölcsekedés, amelyet tanítanak, azonban bizonyítani nem tudnak. A mi vallásunkat Isten nyilatkoztatta ki és Krisztus, a második isteni személy megerősítette. Fix dolog és nem fiktív. Ezért megnyugszom benne.

Nem tudom, olvasták-e önök Ossendovskynak, a nagyhirű lengyel írónak: *Allatok, emberek, istenek* című művét. Ossendovsky hosszabb ideig tartózkodott Mongolországban és Tibetben, megnyerte a buddhisták bizalmát, maga is félig-meddig buddhista lett. Leírja azt a különös, sötét babonákkal és erőszakosságokkal tarka világot, az élő istenek, az inkárnált buddhák viselkedését. Jövendöléseiket, sok ezer szerzetesüket, akik a Buddha-istenség mondásait leírták, a maguk esze szerint magyarázták. Leirta azokat a kegyetlen gyilkosságokat, amelyekkel a Buddhák híveiket s a hívek Buddháikat láb alól eltették. Művelt európai embernek az ilyesmi nemcsak elfogadhatlan, sőt egyenesen visszariasztó.

És most tisztelettel kérdem: hívője volt-e Gárdonyi mindezeknek? Hitt-e Gárdonyi a sok ezer inkárnált istenségben, a Dalai Láma isteni mivoltában, az urgai istenben, aki vakra itta magát? Hitt-e?

Ugyan! Dehogy hitt! Képtelenség még csak föltételezni is!

Hát mit hitt Gárdonyi a buddhizmusból?

Hitte annak filozófiájából mindazt, ami az ő világnézetének, a lelke szomjúságának tetszett. Hitte a szenvedésektől való megszabadulás nyugalmanak édességét, a nagy pihenést. Hitte azt, amit a buddhizmus filozófiájából a kereszténység keretei közé beilleszteni képes volt. Ismétlem: *amit az ő felfogása szerint a keresztény katolikus vallással összeegyeztetni tudott.*

Hölgyeim és Uraim! Minden költő többé-

kevésebbé egyoldalú, individualista, aki a maga egyéni felfogása szerint alakítja ki a maga képzelte világát. Méltóztassék Jókaira, vagy Mikszáthra gondolni. Aki az ő faji, nemzetiségi, vallási felfogásuknak megfelelt, abból hőst, félistent csináltak s arra ráraktak minden becsületet. Aki nem illett bele a képzeletük keretébe, azt egyszerűen megutáltatták olvasóikkal. Ritka író, — regényíró! — érték — aki elfogulatlanul, történelmileg igazságos tudna lenni. (Pardon! én nem regényíró vagyok.) Gárdonyi szintén benne élt a maga külön világában. Olyanná alkotta azt, amilyennek szerette. Hiszen ez természetes. Az ember olyannal foglalkozik, amit kedvel s megszeretteti azt, amit ő szeret. A nagyvilág tarkaságából kiválasztja a neki kedvezőt. Gárdonyi is ezt cselekedte.

Az Isten rabjaiban így ír:

A paradicsomi legenda világosan beszél. Vétkeztünk. Kikergettek bennünket a menyországból. Mikor volt az? Az ősidőkben. Azóta élünk és élünk testről-testre. Minden test egy grádics visszafelé. Mindenki rosszabb volt előbbi életében. Én például fogadni mernék, hogy rablógyilkos voltam. Imádkozok most és gyógyítok. A koldus bizonyára bűnös pazarló volt előbbi életében. A nyomorék rút orgyilkos volt; az apáca talán hetéra; a nagycsaládu ember gyűlölködő; a rabszolga tigriskörmű király s így igazodik helyre a bűn a vezekléssel.

— De mi volt előbb a rablógyilkos, a hetéra, a gyűlölködő, a tigriskörmű király?

— Állat.

— És még előbb?

— Ördög. Az ördög bukott lélek. A végtelen jóságú Isten bizonyára nem bünteti őket csak végesidejű büntetéssel. Világot teremt neki, hogy megtisztuljon. Így öltenek az ördögök Isten kegyelméből emberi testet.

— A lélek — mondja a *Védák*: Istenből való valónk. Lelkünk azonos a legnagyobb istenséggel és csak színleg különbözik attól.

— A test csak hus. Olyan hus, amelyet a székben mérnek. Ha megrothad, dohos. A lélek ellenben Istenből való valónk. A lélek nem rothad meg, hanem visszaszáll az Istenhez.

— De vajjon maga elé bocsátja-e az Isten, ha elszennyeződött? Nem hiszem. Inkább gondolom, hogy visszakergeti. A földre. Ád neki új testet. Helyezi szenvedések közé, hogy mindig azt kelljen mondania: Jaj *nekem. Én* szerencsétlen vagyok. *Én* szenvedek. *Én* így, *én* úgy.

— A testi javakba merült ember nem érzi az *ént*. Azért szenvedünk tehát akaratlanul, vagy akarva, hogy a lelkünk tisztuljon, erősödjék.

Amint látni méltóztatik, Gárdonyi mindezt a regény hősével mondatja el. A saját gondolatait, a saját világnézetét azok szájába adja.

És hogyan egyeztette ezt össze a keresztény vallással?

Az Isten rabjaiban Jancsi azt kérdezi az orvos frátertől:

— Vajjon te is hiszed a reinkarnációt?

— Miért ne hinném? *A hitünk nem mond ellene. A vallásunk meg nem tiltja, hogy ne higgyük.* Miért szenvedne itt annyit az ember, ha nem követett volna el az előbbi életben bűnöket? Bűn előtt volna a büntetés?

Tehát ismét a hőse szájába adja a maga gondolatait. Szerinte a keresztény vallás nem beszél arról, hogy nincs lélekvándorlás. Ha tehát nem beszél, ha nem tiltja, szabad hinned. Az bizonyos, hogy a keresztény vallás beszél a bűn bűnhődéséről, amelyet vagy ezen a világon, vagy a másvilágon kell elszenvednünk. Gárdonyi ebbe a nagy keretbe beleillesztette a maga felfogását, amelyet nem a keresztény vallásban, hanem a buddhizmusban talált. Hiszen magunk is tudjuk, hogy rengeteg ismeretlen kérdés mered ránk, amelyekre nem mondhatunk egyebet, csak ennyit: Ignoramus et ignorabimus. Itt a földön sohse fogjuk megismerni, csak ott túl, a másik világon. Hogy nagy, óriási meglepetések várnak ránk, az bizonyos.

Elszakadt-e Gárdonyi a keresztény katolikus vallástól? Dehogy szakadt el, dehogy! Aki erről meg akar győződni, olvassa el az Isten rabjait, amelyben Gárdonyi valóságos apologiát írt a kath. vallás szépségeiről. Olvassa el az Én falum: Rorate, Kevi halála történeteit. A Jézusról, Szűz Máriáról írt költeményeket, történeteket. Olvassa el az *Arany, tömjén, myrrha* szebb-nél-szebb rajzait, amelyekből én nem egyszer predikáltam már s a hiveim nem győzték csodálni, hogy honnan vettem azokat a kedves, meleg, szívet gyönyörködtető új vonásokat. Ilyesmit nem ír az ember meggyőződés és szeretet nélkül. S ha elfogadjuk azt, hogy Gárdonyi nyersen őszinte volt, ha kikelt olyasmik ellen, amiket a maga egyoldalúságában sötétnek látott, el kell fogadnunk azt is, amikor azt mondja: *én szeretem az én katolikus vallá-*

somat, amikor valóságos professziót tesz mellette. Halálos ágyán is beszélt Szűz Máriáról, mintha érezte volna, hogy az az édesanya neki ott fönn pártfogó jó édesanyja leend. Beszélt egy új dogmatikáról, miután Katschtahler dogmatikáját olvasta és tanulmányozta. Nem utasította el a gyónást, csak halasztotta.

Hívó, de nem mindenben engedelmes fia volt Egyházának.

Fölötte bírálatot mondani, megállapítani, hogy mekkora jutalmat vagy büntetést érdemel, hogy miként kell megtisztulnia, hogy az Ur színe elé jusson, hogyan tudjon minderről ítéletet mondani egy ember, mikor az ítélet nem a miénk, hanem az irgalmas Istené, akinek mi valamennyien gyarló, esendő s a végén könnyörületért, megbocsátásért esedező gyermekei vagyunk.

Hölgyeim és Uraim! Mennél tovább élünk, annál jobban látjuk és tapasztaljuk ezt. Én mennél tovább élek, mennél többet olvasok és tanulok, annál inkább látom, hogy az emberek százmilliói egy rettenetes ködben vándorolnak az örökkévalóság felé. Tapogatóznak és ha magukban bizakodnak, megdöbbenő könnyűséggel el is tévednek. Ilyenkor mindig úgy érzem, hogy mily boldog; akinek ebben a nagy labirintusban Ariadne-fonál van a kezében. Eszembe jut egy nagyon tiszteletreméltó okos asszony, akinek egyszer az adventisták az ő új vallásukat ajánlották. Tetszik tudni: az adventisták minden százesztendőben egy féltucat-szor megjövendölik a világ végét. Mikor aztán

a jóslás nem teljeseedik be, újra kezdik a jövőndölést. Az az okos asszony azt mondta nekik:

— Ugyan kérem, miért bizzam én magamat ilyen bizonytalanságra? Nekünk katolikusoknak megvan a mi jó édesanyánk, a mi Anyaszentegyházunk. Mi megfogjuk annak a kezét és gyermeki bizalommal vezetettjük magunkat általa és biztosan hisszük, sőt tudjuk, hogy egyenes uton hazaérünk.

Én pedig úgy érzem magamat, mint mikor heteken keresztül a Oceánon jártam. Alattam zúgott, harsogott, bömbölt a sokezer méter mélységű, rettenetes víztömeg éhes torka. Fölöttem a kék ég, itt-ott egy sikoltozó sirály, a nagy távolságban egy-egy cethal magasra fölvetődő vizsugara. Ha baj történik, ezer mért-földre semmiféle segítség s biztosan elnyeli a tenger sirja és nem lesz ember, aki tudná, hogy hol pusztultam el. És mi teljes biztonságban éreztük magunkat azon a nagy erős hajón. Miért is bíztuk volna magunkat lélekvesztő csónakra?

Nekem az én Anyaszentegyházam egy ilyen erős hajó. Kormányosa az Egyház földi feje, annak inspiráló utmutatója, csillaga éjjel, napja nappal az Ur, aki megígérte, hogy a hajó soha el nem merülhet.

Mester! Gárdonyi Géza! te már látod a fölnyitott könyvet, te előtted feltárultak már a titkok titkai. Azt hiszem igazat adsz nekem, hogy jó, ha a viharos, végeláthatatlan tengeren nagy, erős, biztos hajóra bizza az ember magát.

